

**Докторанттың аты-жөні мамандығы/ білім беру бағдарламасы
бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «диссертация тақырыбы» орындалған
диссертациялық жұмысына
Ресми рецензенттің жазбаша пікірі**

р/н №	Өлшем шарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Джанбатыров Абунасыр Шарифуллаевичтің 6D081100 – «Өсімдік қорғау және карантин» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған «Алманың негізгі зиянкестеріне қарсы биологиялық күрес шараларын әзірлеу» тақырыбында жазылған диссертациялық жұмысы ғылымды дамытудың басым бағыттарына сәйкес орындалған. Диссертациялық жұмыс Ж. Жиёмбаев атындағы Қазақ өсімдіктерді қорғау және карантин ғылыми-зерттеу институтында 2018–2020 жж. «Өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндіру, қайта өңдеу, өткізу өндірісін дамыту үшін жағдай жасау» атты 255-бюджеттік бағдарлама, 106-кіші бағдарлама «Өсімдік шаруашылығындағы ғылыми зерттеулер мен іс-шараларды бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру», 156-специфика «Консалтингтік қызметтер мен зерттеулерді төлеу» бойынша «Қазақстан Республикасының фитосанитарлық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өсімдіктерді қорғау және карантин саласындағы қолданбалы ғылыми зерттеулер» жобасы аясында орындалды, сондай-ақ 2021–2023 жж. ЖТН АР09259748 «Алма жеміс жемірі <i>Laspeyresia pomonella</i> L. және қабыршаққанатты зиянкестерге энтомофагтар, феромондар және биопрепараттарды қолдана отырып, биологиялық бақылау технологиясын жасау» тақырыбы бойынша грант шеңберінде жалғастырылды.
2.	Ғылым маңыздылығы үшін	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады. Зерттеу нәтижелері алма өсіретін шаруашылықтарда кең қолданысқа ие болар негізі бар, өндірісте 65 гектар бақта сыналған Нәтижелері экологиялық таза өнім өндіруге септігі мол. Зиянкестермен зақымдалмаған, жоғары сапалы алма жемістері шаруалар

			үшін коммерциялық маңызға ие. Әзірленген қорғау шаралары алма жемісжемірінен және алма ағашының басқа да негізгі зиянкестерінен (қабыршаққанаттылар) болатын шығындардың алдын алуға мүмкіндік береді.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Өзі жазу деңгейі жоғары. 2018–2023 жылдары жүргізілген тәжірибелік зерттеулердің басым бөлігін орындауында ізденушінің өз үлесі бар. Алманың негізгі зиянкестері мен энтомофагтарына қатысты жиналған далалық материалға талдау жасалған, автор әзірлеген биологиялық қорғау шаралары бойынша далалық және зертханалық сынақтар жүргізілген, алынған деректерге статистикалық өңдеу жасалған. Алма жемісжемірі мен негізгі зиянкестеріне қарсы ұсынылған қорғау іс-шаралары кешені бақтарда тәжірибеге енгізілген.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген. 4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: 1) айқындайды; 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды. 4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) сәйкес келеді; 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді.	Диссертация өзектілігінің негіздемесі нақты және тәжірибелермен негізделген. Алма жемісжемірі мен басқа да ілеспелі зиянкестерден қорғаудың биологиялық жүйесін әзірлеу өзекті мәселе болып табылады. Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды. Жинақ құрылымы зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес қалыптастырылған. Жұмыстың барлық бөлімдерінде мазмұндық және логикалық бірізділік сақталған. Диссертацияның тиісті бөлімдерінде зерттеу нысандары бойынша алынған нәтижелер жан-жақты талданып, оларды өндірістік және зерттеулік мақсаттарда қолдану жөнінде ғылыми негізделген ұсынымдар берілген. Қорытынды бөлімде зерттеу барысында алынған негізгі ғылыми нәтижелер жүйеленіп, зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес тұжырымдар жасалған. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: «Оңтүстік-Шығыс Қазақстан жағдайында алма жемісжеміріне және алманың басқа да негізгі (қабыршаққанаттылар) зиянкестеріне қарсы биологиялық қорғанысын әзірлеу және енгізу» мақсаты болса,

		1.Алманың негізгі (қабыршаққанаттылар) зиянкестерінің түрлік құрамын және мамандырылған энтомофагтардың (паразиттер мен жыртқыштардың) жергілікті популяцияларын зерттеу. 2.Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы бақтарда алма жеміс жемірінің (<i>Laspeyresia pomonella</i> L.) және алманың басқа да негізгі зиянкестерінің таралуы, зияндылығы және даму ерекшеліктерін зерттеу. 3.Оңтүстік-шығыс Қазақстанның бақтарында және Сиверс алмасы ағашындағы таулы жеміс ормандарында алма жемісжемірі мен басқа да негізгі зиянкестердің мамандандырылған энтомофагтарының (паразиттер мен жыртқыштардың) жергілікті популяцияларын іздеу. 4.Агроклиматтық көрсеткіштерді және олардың параметрлерін есептеуді (жылу мөлшері, СЭТ) міндетті түрде қолдана отырып, алма жеміс жемірі мен оның энтомофагтарын мониторинг әдістерін әзірлеу және жетілдіру. 5.Алма жеміс жемірінің ұшу динамикасын, шекті деңгейлерін, өңдеу мерзімдерін анықтау және алмабақтың негізгі (қабыршаққанаттылар) зиянкестер кешенінің фенологиясын зерттеу. 6.Бақтарда алма жемісжемірінің санын азайту мақсатында аталық көбелектерді бағытсыздандыру (дезориентациялау) технологиясын енгізу. 7.Негізгі фитофагтардың санын реттеу үшін феромондарды, энтомофагтарды қоныстандыруды және биопрепараттарды қолдану арқылы алмабақтың биологиялық қорғау жүйесін әзірлеу және енгізу. 2018-2023 жылдарға арналған зерттеу жұмысының міндеттері болып табылады.
	4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: 1) толық байланысқан; 2) ішінара байланысқан;	Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері толық логикалық байланысқан. Олар өзара мазмұндық және логикалық тұрғыдан тығыз байланысты және зерттеудің біртұтас жүйесін құрайды. Материалды кезегінше талдау

		3) байланыс жоқ.	логикалық бірізділік қағидатына негізделген, мұнда әрбір келесі бөлім алдыңғы бөлімде қарастырылған мәселелерді одан әрі дамыта отырып, зерттеудің мазмұндық тұтастығы мен жүйелілігін қамтамасыз етілген.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) талдау ішінара жүргізілген; 3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген; 4) талдау жоқ.	Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған, сыни талдау жасалып, зерттелген.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Ғылыми нәтижелер мен ережелер негізінен жаңа (50-75% жаңа). Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы алма бақтарында фитофагтардың 343 түрі анықталған. Алғаш рет зиянды моллюскалардың 11 түрі бойынша жаңа деректер алынды, олардың ішінде 4 түрі алма ағашының зиянкестері ретінде алғаш рет тіркелген. Олар өңірде алғаш рет алма ағашының фенологиялық күнтізбесімен сабақтастырылған, зиянкестердің даму динамикасын болжау моделі әзірленген, алма бағының аса доминантты зиянкесі – алма жемісжеміріне (<i>Cydia pomonella</i> L.) және оған ілеспелі экономикалық маңызы бар зиянкестер т.рлеріне қарсы биологиялық қорғау жүйесі әзірленіп, өндіріске енгізілген. Автор алғаш рет жергілікті энтомофаг түрлерін қолданудың ғылыми негіздемесін ұсынды. Бұл бақ экожүйесінің тұрақтылығы мен өнімділігін арттыруға және табиғи биоценоздық реттелу механизмдерін қалпына келтіру мүмкіндігін қамтамасыз етуге негіз болады.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа. Автор ғылыми әдебиеттерге жүргізілген талдау және алынған зерттеу нәтижелері негізінде ғылыми тұрғыдан негізделген

			және нақты тұжырымдар жасаған. Диссертациялық жұмыстың әрбір бөлімінде келтірілген тұжырымдар ғылыми жаңалығымен және нәтижелерінің шынайылығымен сипатталған. Зерттеу нәтижелерінің ғылыми жаңалығы мен негізділігі диссертация тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми мақалаларда қарастырылған.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	Технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және ғылыми негізделген.
		1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған ережелер негізгі	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ;	7.1 1) дәлелденді Қорғауға ұсынылған барлық тұжырымдар, эксперименттер деректермен расталған және ғылыми мақалаларда жарияланған. 7.2 2) жоқ Диссертациялық жұмыста қорғауға шығарылған барлық қағидаттар тривиалды емес. 7.3 1) ия

		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	Қазақстанның оңтүстік-шығыс жағдайында алғаш рет феромондар, биологиялық препараттар және энтомофагтарды қолдануға негізделген алма ағашының негізгі зиянкестерінен биологиялық қорғау жүйесі әзірленіп, өндіріске енгізілді. 7.4.1) кең Диссертациялық жұмыс аясында алынған нәтижелер кеңінен қолданылған. 7.5 1) ия Алынған нәтижелердің барлығы мақалаларда толық дәлелденген.
8.	Дәйектілік қағидаты. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: 1) ия; 2) жоқ. 8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ. 8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер	Зерттеу әдістемелері көрсетілген әдеби деректерге негізделген. Зерттеу әдістері сауатты баяндалып, жіргізілген зерттеулердің сапалық және сандық көрсеткіштерін ашады. Далалық және зертханалық зерттеулерді жүргізу барысында энтомология мен өсімдіктерді қорғауда кеңінен танылған әдістер пайдаланылды. Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған. Диссертация тақырыбы бойынша теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған.

		педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Зерттеулердің әрбір нәтижесі бойынша негіздемелер мен қорытындылар өзекті және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	Пайдаланылған әдебиеттер 171 деректерді қамтиды. Қолданылған әдебиеттер тізімі жеткілікті. Библиографиялық тізім қазіргі мәселенің жай-күйін көрсетеді, оған отандық және шетелдік еңбектер кіреді.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) бар; 2) жоқ.	Диссертацияның теориялық маңызы бар.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия; 2) жоқ.	Ия, диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары және алма бақ шаруашылығында өте құнды болып табылады.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Практикалық ұсыныстар жаңа. Автор ұсынып отырған биологиялық қорғау шаралары алма жемісжемірінен және алма ағашының басқа да негізгі зиянкестерінен болатын шығындардың алдын алуға мүмкіндік береді.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Докторанттың академиялық жазу дәрежесі жоғары. Диссертацияны ұсыну стилі айқын, жұмыс логикалық тұрғыда түсінікті баяндалған. Рәсімдеу, құрылымы мен мазмұны бойынша диссертациялық жұмыс үшін қойылатын талаптарға сәйкес келеді.
11.	Диссертацияға ескертулер	<i>1.Зерттеулер нәтижесінде анықталған фитофагтар мен энтомофагтардың түрлік құрамын схема түрінде келтірілсе қабылдау үшін жинақылау болар еді.</i> <i>2.Феромонды тұзақтар, биопрепараттар және энтомофагтарды қолдану тиімділігі көрсетілгенімен, олардың ұзақ мерзімді экологиялық әсері мен агроценоздағы пайдалы организмдерге ықпалы болашақ зерттеулерде кеңірек қарастырылуының қажеттілігі туындайды. Шешімі болса</i> <i>3.Диссертацияның 109 бетінде Қызыл жібек кенесінің латынша атауы қате жазылған.</i>	

		4.Диссертациялық жұмыста жекелеген редакциялық сипаттағы кемшіліктер байқалады Көрсетілген ескертулер негізінен редакциялық және ұсыныстық сипатта, сондықтан диссертациялық жұмыстың ғылыми және практикалық маңызына берілген жалпы бағаны төмендетпейді.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Диссертация бойынша жазылған мақалаларының деңгейі зерттеу тақырыбы бойынша сәйкес келеді. Диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері бойынша 10 ғылыми еңбек жарияланды, соның ішінде: БҒСБК/ККСОН ұсынған басылымдарда – 3 мақала, Scopus базасында индекстелетін импакт-факторлы журналда – 1 мақала (OnLine Journal of Biological Sciences, Volume 23, №1, 2023, p.1-6. DOI: https://doi.org/10.3844/ojbsci.2023.1.16, Impact Factor 0.178; Q3, CiteScore 1.0; процентиль 54 % (Agricultural and Biological Sciences), Ресейлік журналдарда (РИНЦ базасына кіретін) – 3 мақала; халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар материалдарында – 3 мақала жарияланған. «Алма жемісжемірі (<i>Laspeyresia pomonella</i> L.) және шығыс жеміс жеміріне (<i>Grapholita molesta</i> Busck.) қарсы тұқымды жеміс бақтарын қорғау тәсілі» атты пайдалы модельге №5375 патент 2020 жылғы 25 қарашада алынған; сондай-ақ «Жеміс-жидек дақылдарының негізгі зиянкестерімен күресуге арналған биоагенттерді (энтомофагтарды) іріктеу критерийлері жөніндегі ұсыным» атты авторлық құқық объектісіне мемлекеттік тіркеу туралы №8299 куәлік 2020 жылғы 20 ақпанда алынған. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері Алматы облысының бақтарында жалпы 65 гектар жерде табысты енгізіліп, 7 енгізу актісі алынған.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)	Джанбатыров Абунасыр Шарифуллаевичтің «Алманың негізгі зиянкестеріне қарсы биологиялық күрес шараларын әзірлеу» тақырыбында жазылған диссертациялық жнмысы қойылған талаптарға сай келеді, 6D081100 – «Өсімдік қорғау және карантин» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға толық лайықты деп есептеймін.

Ресми рецензент:

Қызметі, жұмыс орны, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы
Қазақ егіншілік және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының «Иммунитет және өсімдік қорғау» зертханасының жетекші ғылыми қызметкері, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҚАҒА академигі.

(қолы, тегі, аты-жөні)

Сарбаев А.Т

мерзімі « ____ » _____ 2026 жыл

Қолы расталады, мөрмен

